

5.2.1 Prirodzený zákon v kánonickom manželskom práve

5.2.1.1 Prirodzenosť manželstva

Manželstvo je vnímané ako právna ustanovizeň, ktorej výrazom je juridicita, no pre potreby kánonického práva je pre manželstvo príznačnejšie označenie – prirodzená ustanovizeň (*institutum naturae*), pričom takéto označenie je v súlade s náukou Katolíckej cirkvi.³⁸⁴ Vyjadrenie prirodzenosti manželstva, a teda jeho korene v prirodzenom zákone sú obsiahnuté aj v záveroch II. vatikánskeho koncilu.³⁸⁵ Rovnako pred prijatím CIC 1983 v roku 1981 pápež Ján Pavol II. v apoštolskej exhortácii *Familiaris consortio – o úlohách kresťanskej rodiny v súčasnom svete*³⁸⁶ v spojení s jej dodatkom *Chartou práv rodiny* vyjadril, že manželstvo je prirodzenou ustanovizňou.³⁸⁷ Na základe prezentovaného nie je prekvapujúce, že

zastáva významné miesto v učení a práve Katolíckej cirkvi, spojil Aristotelov grécky pojem *epieikeia* s latinským pojmom *aequitas*, možno vysvetliť lexikálny rozdiel medzi pojmami „kánonická spravodlivosť“ (canonical equity) a „epikiou“, ktoré však možno podľa nášho názoru vyhodnotiť ako synonymá.

³⁸⁴ Porov. DUDA, J. *Katolícke manželské právo*. 2. prepracované vydanie. Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007, s. 12–14. Porov. BAGIN, J. *Kánonicko-právne chápanie prirodzenosti manželstva*. In: ADNOTATIO IURISPREDENTIAE XXXIII. Roč. 2012. [online]. [cit. 2014-02-17]. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMXII_2991-3003.pdf.

³⁸⁵ Gaudium et spes 48: „Dôverné spoločenstvo manželského života a lásky, ktoré ustanovil Stvoriteľ a vybavil vlastnými zákonmi, je založené na manželskej zmluve, čiže na neodvolateľnom osobnom súhlase. Tak ľudským úkonom, ktorým sa manželia navzájom odovzdávajú a prijímajú, vzniká z Božieho rozhodnutia trvalá ustanovizeň, a to aj pred spoločnosťou. Tento posvätný zväzok v záujme manželov a ich potomstva, ako aj spoločnosti nezávisí od ľudskej svojvôle. Veď sám Boh je pôvodcom manželstva, ktoré sa vyznačuje rozličnými dobami a cieľmi. To všetko je nanajvýš dôležité pre zachovanie ľudského rodu, pre osobné blaho a večný osud každého člena rodiny, ako aj pre dôstojnosť, stálosť, pokoj a šťastie rodiny i celej ľudskej spoločnosti. Samotná manželská ustanovizeň a manželská láska sú svojou prirodzenou povahou zamerané na plodenie a výchovu potomstva, v čom dosahujú akoby svoju korunu. (...) Keď sa má dať do súladu manželská láska so zodpovedným odovzďávaním života, morálnosť spôsobu konania nezávisí iba od úprimnosti úmyslu a zhodnotenia pohnutí, ale sa musí určiť podľa objektívnych kritérií odvodených z prirodzenosti ľudskej bytosti a jej úkonov, ktoré rešpektujú plný zmysel vzájomného darovania sa a ľudského plodenia v ovzduší pravej lásky“. Gaudium et spes – Pastorálna konštitúcia o cirkvi v súčasnom svete. [online]. [cit. 2014-02-17]. Dostupné na: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/gaudium-et-spes>.

³⁸⁶ AAS 74 (1982), s. 81–191.

³⁸⁷ *Familiaris consortio* (ďalej len „FS“) 11: „Láska je hlavným a prirodzeným povolaním každého človeka“. FS 19: „Toto manželské spoločenstvo má korene v prirodzenom dopĺňaní sa muža a ženy a živí ho rozhodnutie samých manželov spolu žiť celý životný údel, totiž, čo majú a čím sú“. *Dodatok Charta práv rodiny*, písm. L) „katolícka Cirkev si uvedomuje, že dobro človeka, spoločnosti a aj samej Cirkvi úzko súvisí so životom rodiny, preto vždy po-

na závere, že pozitívne normy upravujúce problematiku manželstva sú svojou povahou a z hľadiska svojho pôvodu prirodzenoprávne, sa zhodne väčšina kánonistov.³⁸⁸ Zároveň je logické, že charakter prameňa je často obsiahnutý v samotnom textovom vyjadrení normy.³⁸⁹ Rovnako tak skúmaním obsahu jednotlivých noriem možno vyvodiť ich prirodzenoprávny charakter. Napríklad S. Příbyl interpretuje, že pri kán. 1085 § 1 CIC 1983³⁹⁰ sme svedkami prelínania božieho práva pozitívneho, ako aj prirodzeného,³⁹¹ pričom argumentuje všeobecným princípom vyhláseným Ježišom Kristom.³⁹² Ďalej uvádza, že prirodzenoprávny základ majú nepochybne

kladala za svoje poslanie ohlasovať všetkým Božie zámery, vpísané do ľudskej prirodzenosti, vo veci manželstva a rodiny, a obidve ustanovizne podporovať a brániť pred akýmikoľvek útokmi“. JÁN PAVOL II. *Familiaris consortio* – o úlohách kresťanskej rodiny v súčasnom svete v spojení s jej dodatkom Chartou práv rodiny. [online]. [cit. 2014-02-17]. Dostupné na: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/familiaris-consortio>.

³⁸⁸ V českom a slovenskom kánonickoprávnom prostredí to boli a sú najmä A. I. Hrdina, S. Příbyl, D. Nemeč, F. Polášek, K. Orlita, D. Faltin, E. Funczik, J. Duda, M. Nemeč, R. Brtko. Často citovanými zahraničnými odborníkmi a poprednými kánonistami sú J. Castaño, C. Castello, L. Chiappetta, Z. Grochowski, M. F. Pompedda, K. Lüdicke.

³⁸⁹ Kán. 1055 § 1 CIC 1983: *Manželskú zmluvu, ktorou muž a žena ustanovujú medzi sebou spoločenstvo celého života a ktorá svojou prirodzenou povahou je zameraná na dobro manželov, ako aj na plodenie a výchovu detí, Kristus Pán povýšil medzi pokrstenými na hodnosť sviatosti*. Kán. 1084, § 1 CIC: *Predchádzajúca a trvalá impotencia mať styk buď zo strany muža, alebo ženy, buď absolútna, alebo relatívna, zneplatňuje manželstvo zo samej svojej prirodzenosti*. *Kódex kánonického práva...*, s. 405. Kán. 1095 CIC 1983: *Uzavrieť manželstvo sú neschopní tí: 1. ktorým chýba dostačujúce používanie rozumu; 2. ktorí majú vážny nedostatok rozoznávacieho úsudku, vo veci podstatných manželských práv a povinností, ktoré treba navzájom odovzdávať a prijímať; 3. ktorí z dôvodov psychickej prirodzenosti nedokážu vziať na seba podstatné záväzky manželstva*. Kán. 1134 CIC 1983: *Z platného manželstva vzniká medzi manželmi zväzok, ktorý je svojou prirodzenosťou doživotný a výlučný; okrem toho sa v kresťanskom manželstve manželia na povinnosti a dôstojnosť svojho stavu osobitnou sviatosťou posilňujú a akoby zasväcujú*.

³⁹⁰ Kán. 1085 § 1 CIC 1983: *Neplatne sa pokúša o manželstvo, kto je viazaný zväzkom predchádzajúceho manželstva, hoci nedokonaného*.

³⁹¹ Porovnaj: PŘIBYL, S. *Přirozené právo v normativě kodexu kánonického práva*. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2010. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2011, s. 182. Autor cituje CHIAPPETTU, L. *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica e concordataria. Manuale giuridico-pastorale*. Roma: Edizioni dehoniane, 1990, s. 137. „Prekážka manželského puta je prirodzeného práva, a preto nemôže podliehať (priamej) dišpenzácii. Má svoju hodnotu aj pre nepokrstených, ktorí uzavreli manželstvo podľa platných zákonov alebo obyčajov ich zeme.“

³⁹² Mt 19, 3-9: „Tu k nemu pristúpili farizeji a pokúšali ho: „Smie človek prepustiť svoju manželku z akejkolvek príčiny?“ On odpovedal: „Nečítali ste, že Stvoriteľ ich od počiatku ako muža a ženu stvoril a povedal: „Preto muž opustí otca i matku a pripúta sa k svojej manželke a budú dvaja v jednom tele?“ A tak už nie sú dvaja, ale jedno telo. Čo teda Boh spojil, nech človek nerozlučuje.“ Povedali mu: „Prečo potom Mojžiš rozkázal dať priepustný list a prepus-

aj ďalšie dve manželské prekážky, a to neschopnosť k súloži (*impotentia coeundi*)³⁹³ a pokrvné príbuzenstvo.³⁹⁴ Čo sa týka manželskej prekážky pokrvného príbuzenstva v teórii prevláda názor, že má zmiešaný charakter, pretože prechádza od práva prirodzeného, cirkevným zákonodarcom deklarovaného do práva rýdzo cirkevného, umožňujúceho dišpenzáciu v treťom stupni (strýko – neter) a štvrtom stupni príbuzenstva v bočnej línii (bratranec – sesternica).³⁹⁵

5.2.1.2 Vplyv prirodzeného zákona na tvorbu novej kánonickoprávnej úpravy v oblasti manželského práva

Názory na povahu prirodzeného zákona, či ide o kategóriu statickú alebo dynamickú, sa v priebehu vývoja tohto fenoménu z pohľadu Katolíckej cirkvi menili. V posledných dokumentoch z pera kompetentných orgánov Katolíckej cirkvi možno sledovať inklináciu k dynamickej povahe prirodzeného zákona a snahe otvoriť dialóg medzi rôznymi druhmi kultúry, múdrostí, náboženstiev a pod.³⁹⁶

tiť? “Odpovedal im: „Mojžiš vám pre tvrdosť vášho srdca dovolil prepustiť vaše manželky; ale od počiatku to nebolo tak. A hovorím vám: Každý, kto prepustí svoju manželku pre iné ako pre smilstvo a vezme si inú, cudzoloží.“ Sväté písmo. [online]. [cit. 2014-02-17]. Dostupné na: <http://dkc.kbs.sk/>.

³⁹³ Kán 1084 § 1 CIC 1983: *Predchádzajúca a trvalá impotencia mať styk buď zo strany muža, alebo ženy, buď absolútna, alebo relatívna, zneplatňuje manželstvo zo samej svojej prirodzenosti.*

³⁹⁴ Kán. 1078 § 3 CIC 1983: *Nikdy sa nedáva dišpenz od prekážky pokrvnosti v priamej línii ani v druhom stupni bočnej línii.* Kán. 1091 § 4 CIC 1983: *Nikdy sa nemá dovoliť manželstvo, ak je pochybnosť, či stránky sú pokrvné v niektorom stupni priamej línii alebo v druhom stupni bočnej línii.*

³⁹⁵ PŘIBYL, S. *Přirozené právo v normativě kodexu kánonického práva*. In: Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2010. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2011, s. 182. Autor sa odvoláva na Komentár Kódexu kánonického práva 1983 od K. Lüdickeho, pričom cituje: „Prekážka pokrvného príbuzenstva je sčasti cirkevného a sčasti prirodzeného práva. Prevládajúci je názor, že príbuzenstvo v priamej línii a v druhom stupni bočnej línii je prirodzeného práva.“ LÜDICKE, K. *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*. Essen: Ludgerus Verlag, 2009, s. 748/2. (súkromný preklad autorky)

³⁹⁶ „(...) Prirodzený zákon vnímame ako základ určitej univerzálnej etiky, ktorý chceme vyvodzovať z reflektovaného nazerania na našu spoločnú ľudskú prirodzenosť. Ide o mravný zákon zapísaný do sŕdc ľudí, čo si ľudstvo stále jasnejšie uvedomuje v súvislosti s tým, ako postupuje vpred dejinami. Výraz tohto prirodzeného zákona nie je rozhodne statickou záležitosťou, nejde o nejaký zoznam definitívnych a nemenných predpisov. Prirodzený zákon je skôr prameň inšpirácie, ktorý stále vyviera, keď sa hľadá objektívny základ určitej univerzálnej etiky. (...) Pojem prirodzeného zákona je teda predovšetkým filozofickou záležitosťou a ako taký umožňuje dialóg, ktorý pri rešpektovaní náboženského presvedčenia každého zúčastneného apeluje na to, čo je univerzálne ľudské v každom človeku. Porovnaj: MEDZINÁRODNÁ TEOLOGICKÁ KOMISIA *Hľadanie univerzálnej etiky: nový pohľad na prirodzený zákon*. In: Dokumenty Mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice, Kostelní

Dynamickú povahu prirodzeného zákona a jeho vplyv na normatívu týkajúcu sa väd manželského súhlasu možno identifikovať aj v činnosti Rímskej rotý,³⁹⁷ ktorej judikatúra reagovala na rozvíjajúce sa poznatky v oblasti ľudskej psychiky a bola potvrdená pozitívnou normou, kánonom 1095 CIC 1983.

Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 153–154. Čl. 59: „(...) Rozvíjajúce sa spoločnosti musia zostať verné tomu, čo je opravdivo ľudské v ich tradíciách, a vyhýbať sa tomu, že budú nad ne automaticky nadradovať mechanizmy globalizovanej technologickej civilizácie. Vo všetkých kultúrach existujú jedinečné a rozmanité etické príbuznosti, výrazy tej istej ľudskej prirodzenosti, chcenej Stvoriteľom, a ktorú etická múdrosť ľudstva nazýva prirodzeným zákonom. Takýto univerzálny mravný zákon je pevným základom každého kultúrneho, náboženského a politického dialógu a mnohotvárnemu pluralizmu rôznych kultúr umožňuje neodtráhať sa od spoločného hľadania pravdy, dobra i Boha. Prijatie tohto zákona, vpísaného do srdc, je preto predpokladom každej konštruktívnej sociálnej spolupráce. Vo všetkých kultúrach možno nájsť bremená, od ktorých ich treba oslobodiť, a tiene, ktorých ich treba zbaviť. Kresťanská viera, ktorá sa vteľuje do kultúr a povznáša ich, môže pomáhať ich rastu v univerzálnom spoložití a solidarite na úžitok komunitárneho i planetárneho rozvoja“. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate – láska v pravde*. [online]. [cit. 2014-02-18]. Dostupné na: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-avyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/encyklika-caritas-in-veritate-laska-v-pravde>.

Čl. 250: „Znakom dialógu s veriacimi nekresťanských náboženstiev musí byť postoj otvorenosti v pravde a láske, a to aj napriek rozličným prekážkam a ťažkostiam, predovšetkým formám fudamentalizmu na oboch stranách. Tento medzináboženský dialóg je nevyhnutnou podmienkou pokoja vo svete, a preto povinnosťou pre kresťanov, ako aj pre ostatné náboženské spoločenstvá. Tento dialóg je na prvom mieste rozhovorom o živote ľudí alebo, jednoducho povedané slovami indických biskupov, „postojom otvorenia sa voči nim, prežívaním ich radostí a bolesti“. Takto sa učíme prijímať druhých s ich odlišnými spôsobmi bytia, myslenia a vyjadrovania. Touto metódou by sme mohli spoločne prijať aj povinnosť slúžiť spravodlivosti a pokoju, ktorý má byť základným kritériom každej vzájomnej výmeny. Dialóg, ktorý sa snaží o sociálny mier a spravodlivosť, je už sám v sebe ponad svoj pragmatický rozmer etickým úsilím vytvárajúcim nové spoločenské podmienky. Snahy venované konkrétnej téme sa môžu premeniť na proces, v ktorom obe strany prostredníctvom vzájomného počúvania dospejú k očisteniu a obohateniu. Tieto snahy tak môžu byť vyjadrením lásky k pravde“. FRANTIŠEK *Evangelii gaudium*. [online]. [cit. 2014-04-03]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/apostolska-exhortacia-evangelii-gaudium>.

³⁹⁷ Čl. 126 apoštolskej konštitúcie *Pastor Bonus – o Rímskej Kúrii*: Tento tribunál vyššej inštanície pracuje pri Svätej stolici obyčajne v stupni odvolania na obranu práv v Cirkvi, prispieva k jednote právnej vedy a vlastnými rozsudkami pomáha nižším tribunálom. Čl. 128 tejto konštitúcie: Tento tribunál súdi: 1. v druhej inštancii kauzy rozsúdené riadnymi tribunálmi v prvej inštancii, ktoré sa predkladajú Svätej stolici zákonným odvolaním; 2. v tretej alebo v ďalšej inštancii káuz, ktoré už rozhodol tento Apoštolský tribunál alebo ktorýkoľvek iný tribunál, ak sa nestali rozsúdenou vecou. Porov. KEMP, J. *Systém súdov Katolíckej cirkvi latin-ského obradu*. Bratislava: WELTPRINT, s.r.o., 2012, s. 112–117. ISBN 978-80-557-0307-7.

5.2.1.3 *Okolnosti vplývajúce na pozitívnoprávne zakotvenie prirodzenej psychickej neschopnosti k manželstvu do kánonického práva*

Manželstvo, nakoľko ide aj o právnu ustanovizeň (manželskú zmluvu), vzniká zákonne prejavovým súhlasom stránok, ktoré sú právne spôsobilými osobami. Tento súhlas nemôže nahradiť nijaká ľudská moc. Manželský súhlas je úkon vôle, ktorým sa muž a žena neodvolateľnou zmluvou navzájom odovzdávajú a prijímajú, aby ustanovili manželstvo.³⁹⁸ Z uvedeného je zrejmé, že kánonické právo rešpektuje právny charakter uzavretia manželstva, že ide o právny úkon, a definícia manželského súhlasu korešponduje s požiadavkami kladenými sekulárnymi zákonmi na právne úkony.³⁹⁹

Po 1. svetovej vojne dochádza k veľkým zmenám v medzinárodnej situácii a k prenikaniu pokroku vedy a techniky. Dochádza tiež k zmene spôsobu života jednotlivca a celej spoločnosti. Zároveň možno 20. storočie označiť, ako storočie veľkého počtu psychicky narušených ľudí, a preto sa problém psychickej schopnosti dať platný manželský súhlas (urobiť platný právny úkon) stáva nanajvýš aktuálny.⁴⁰⁰ CIC 1917 bližšie neupravuje ani žiadnym spôsobom nereguluje a nešpecifikuje oblasť psychickej spôsobilosti na platný manželský súhlas. V kánone 1067 § 1 CIC 1917 bol určený vek požadovaný pre vstup do manželstva 14 rokov pre dievčatá a 16 rokov pre chlapcov.⁴⁰¹ Mladí ľudia, ktorí dosiahli tento vek, boli

³⁹⁸ Porov. kán. 1057 CIC 1983.

³⁹⁹ Podľa § 34 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka (ďalej len „Občiansky zákonník“) „Právny úkon je prejav vôle smerujúci najmä k vzniku, zmene alebo zániku tých práv alebo povinností, ktoré právne predpisy s takýmto prejavom spájajú“. Podľa § 37 ods. 1 a 2 Občianskeho zákonníka „Právny úkon sa musí urobiť slobodne a vážne, určite a zrozumiteľne; inak je neplatný. Právny úkon, ktorého predmetom je plnenie nemožné, je neplatný.“ Podľa § 38 ods. 1 a 2 Občianskeho zákonníka Neplatný je právny úkon, pokiaľ ten, kto ho urobil, nemá spôsobilosť na právne úkony. Takisto je neplatný právny úkon osoby konajúcej v duševnej poruche, ktorá ju robí na tento právny úkon neschopnou.“ *Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník*. Obsahovo identické ustanovenia týkajúce sa právnych úkonov možno nájsť aj v kán. 124, § 1 CIC 1983: *Pre platnosť právneho úkonu sa vyžaduje, aby ho urobila spôsobilá osoba a aby obsahoval to, čo tvorí podstatu samého úkonu, ako aj formality a požiadavky, ktoré právo určuje pre platnosť úkonu*. Kán. 125 CIC 1983: *Úkon urobený pod vonkajším násilím, spáchaným na osobe, ktorému ona nemohla nijako odporovať, sa považuje za nevykonaný. Úkon urobený z veľkého strachu, spôsobeného nespravodlivo alebo na základe podvodu, je platný, ak právo neurčuje niečo iné; avšak sudca ho môže rozsudkom zrušiť buď na žiadosť poškodenej stránky, alebo jej nástupcov v práve alebo z úradu*.

⁴⁰⁰ Porov. POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii nutné k platnému manželskému souhlasu v kodexech církevního práva z roku 1917 a 1983*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1995, s. 34–35.

⁴⁰¹ Can. 1067 § 1 CIC 1917 „Vir ante decimum sextum aetatis annum completum, mulier ante decimum quartum item completum, matrimonium validum inire non possunt“. *Codex iuris canonici 1917*. [online]. [cit. 2014-02-18]. Dostupné na: <http://mercaba.org/>

považovaní za psychicky a fyzicky zreých pre uzavretie manželstva. Priznávala sa im schopnosť ohodnotiť všetko podstatné pre manželstvo. Tento kánon má svoj pôvod v prirodzenom zákone, pretože vychádza z presvedčenia, že väčšina tých, ktorí tento vek nedosiahli, nemá ešte dostatočnú fyzickú či psychickú zrelosť požadovanú pre manželstvo.⁴⁰² CIC 1917 vo vzťahu k psychickej spôsobilosti používa pojem „*amentes*“,⁴⁰³ pričom „*amentia*“ v dobe vydania CIC 1917 označovala tých, „*ktorí boli trvale zbavení užívania rozumu a následkom toho neboli schopní dať platný manželský súhlas*.“⁴⁰⁴ V praxi bolo potrebné nahradiť nedostatky formulácií použitých v CIC 1917, pričom nie vždy mohla byť určitá psychická vada jednoznačne zahrnutá pod pojem „*amentia*“. Preto sa stretávame v rotálnej jurisprudencii aj s termínom „*dementes*“, ktorý označoval tých, ktorí trpeli psychickým nedostatkom len v jednej alebo v niektorých veciach nízkeho počtu, pričom sa skúmalo zameranie vady na manželstvo.⁴⁰⁵

Prvý prípad riešenia neplatnosti manželstva z dôvodu psychického nedostatku zabráňujúceho uzavrieť platné manželstvo riešila Rímska rota ešte pred promulgáciou CIC 1917, a to 15. 3. 1909 – sentencia *coram Sebastianelli*.⁴⁰⁶ Ďalšími podobnými prípadmi boli sentencia *coram Theodori* z 19. 1. 1940,⁴⁰⁷ sentencia

Codigo/1917_1012-1160.htm. Preklad: Platné manželstvo nemôžu uzavrieť muž pred dovŕšením šestnásteho roku veku a tiež žena pred dovŕšením štrnásteho roku veku. (Súkromný preklad doc. JUDr. Matúša Nemca, PhD.)

⁴⁰² Porov. POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii nutné k platnému manželskému souhlasu v kodexech církevního práva z roku 1917 a 1983*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1995, s. 31–32 a PEJŠKA, J. *Církevní právo III. Manželské právo kanonické*. Obořiště : Theologický ústav CSsR, 1934, s. 224.

⁴⁰³ Nedostatočné užívanie rozumu, prípadne nepríčetnosť.

⁴⁰⁴ POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii nutné k platnému manželskému souhlasu v kodexech církevního práva z roku 1917 a 1983*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1995, s. 36. (súkromný preklad autorky)

⁴⁰⁵ Porov. POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii...*, s. 36.

⁴⁰⁶ V tomto prípade išlo o neschopnosť naplniť jednu zo základných vlastností manželstva, výlučnú a doživotnú vernosť partnerov. Následkom choroby sú niektoré osoby také obeť pohlavného pudu, že nie sú schopné zachovávať vernosť. Nie sú schopné prekonať v tejto veci svoj inštinkt. V týchto prípadoch ide o ochorenie so psychosomatickými účinkami, pričom postihnutá osoba trpí vážnym nedostatkom vnútornej slobody alebo nemôže byť uznaná za vnútorne slobodnú. Porov. POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii ...*, s. 37.

⁴⁰⁷ V prípade manželskej stránky bola vyhlásená „*amentia*“ a potvrdená neschopnosť prevziať a plniť manželské povinnosti, pretože osoba nie je schopná zachovávať vernosť, pretože je obeťou svojho sexuálneho pudu. Porov. POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii ...*, s. 38.

coram Jullien z 16. 10. 1942,⁴⁰⁸ sentencia *coram Sabattani* z 21. 6. 1957.⁴⁰⁹ Rotálna jurisprudencia sa teda musela vysporiadať nielen s „*amentiou*“, ale aj s rôznymi formami neuróz, mániodepresívnych psychóz, psychopatií, debilít (nedokonalý vývoj, oligofrénia), hysterických stavov (fóbia, hystéria, neurasténia, obsesia), schizofrénií, homosexuality, transsexualít, alkoholizmu a drog, záchvatových ochorení, progresívnych paralýz či sexuálnej precitlivenosti.⁴¹⁰ Prameňmi zakotvenia kán. 1095 CIC 1983 boli aj ďalšie rozhodnutia Rímskej rotý, medzi mnohými napríklad sentencia *coram Anné* z 25. 2. 1969,⁴¹¹ sentencia *coram Lefebvre* z 2. 12. 1967,⁴¹² sentencia *coram Egan* z 15. 1. 1979,⁴¹³ sentencia *coram Pinto* z 12. 2.

⁴⁰⁸ V tomto prípade bola dôvodom neplatnosti manželstva sexuálna precitlivosť manžela, ktorá spôsobila neschopnosť manželských úkonov z dôvodu sexuálneho nadužívania. Porov. POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii ...*, s. 38.

⁴⁰⁹ V tomto prípade lekárska diagnóza zistila nadmernú produkciu ženských vajíčok, čo spôsobilo sexuálnu precitlivosť, ktorá viedla k takému stupňu zmätenosti, že osoba nebola schopná plne prevziať plnenie manželských povinností, konkrétne nebola schopná zachovávať vernosť. POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii ...*, s. 38.

⁴¹⁰ Porov. POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii nutné k platnému manželskému souhlasu v kodexech církevního práva z roku 1917 a 1983*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1995, s. 39–50.

⁴¹¹ V tomto prípade sa vytvorili argumentačné pravidlá používané aj v iných rozhodnutiach Rímskej rotý, na základe ktorých formálnym podstatným predmetom manželského súhlasu nie je len trvalé a výlučné právo na telo so zameraním k úkonom, ktoré sú vhodné na splodenie dieťaťa, ale aj právo na súžitie či životné spoločenstvo, ktoré sa správne nazýva manželským, alebo právo na najvnútornejšie spojenie osôb a činov, v ktorých sa manželia vzájomne zdokonaľujú. Zároveň je v tomto rozhodnutí obsiahnutá argumentácia, že skutočná neschopnosť, ktorá zneplatňuje manželstvo, je prijateľná len vtedy, keď sa preukáže, že psychický stav snúbenca v dobe uzatvárania manželstva bol patologický a závažný a dalo sa predpokladať, že prognóza na jeho zlepšenie je zlá. Porov. DRŠTKA, Z. *Příklad rozhodnutí Římské rotý ve věci neplatnosti manželství podle kán. 1095 č. 2 a 3*. In: ADNOTATIO IURISPRUDENTIAE XX, Roč. 2009. [online]. [cit. 2014-02-18]. s. 65–68. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMIX_752-765.pdf.

⁴¹² Ide o prvý rotálny rozsudok, ktorý sa týkal homosexuality ako dôvodu neplatnosti manželstva z titulu neschopnosti vziať na seba podstatné záväzky manželstva. Dôvodí sa v ňom, že táto odchýlka vyvoláva neprekonateľnú averziu k človeku s opačnou pohlavnosťou, znemožňuje odovzdanie a prijatie práva na telo smerujúce k manželským aktom, ktoré umožnia prijať potomstvo. Lebevre vychádza z toho, že nikto nemôže vziať na seba záväzky, ktoré nemôže splniť, zhodne so zásadou „*ad impossibilia nemo tenetur*“ (nikto nie je povinný robiť nemožné veci), a preto je zväzok neplatný, ak sa týka predmetu, ktorý nemožno realizovať. Tento záver sa potvrdzuje pri homosexualite, pretože v takomto prípade ide o nedostatok predmetu manželského súhlasu. Kontrahent obsiahnutý odchýlkou homosexuality nie je schopný prijať – odovzdať právo na telo zhodne s požiadavkou prirodzeného zákona. Porov. BAGIN, J. *Kánonicko-právne chápanie prirodzenosti manželstva*. In: ADNOTATIO IURISPRUDENTIAE XXXIII. Roč. 2012. [online]. [cit. 2014-02-18]. s. 82 Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMXII_2991-3003.pdf.

⁴¹³ V tomto prípade sa poznamenáva, že manželský súhlas nemôžu dať platne tí, ktorí pre chorobu alebo abnormalitu psychickej povahy nemôžu vykonať to, k čomu sa pokúša-

1982,⁴¹⁴ sententia *coram Palazzini* z 14. 1. 1970, sententia *coram Abbo* z 19. 2. 1970, sententia *coram Jorio* z 21. 10. 1970,⁴¹⁵ sententia *coram Abbo* z 6. 5. 1970,⁴¹⁶ sententia *coram Felice* z 12. 12. 1970,⁴¹⁷ sententia *coram Ferraro* z 23. 1. 1974.⁴¹⁸ V prezentovaných rozhodnutiach sa pojednávalo o neschopnosti vyjadriť platný manželský súhlas pre určitú psychickú vadu alebo ochorenie, a preto sudcovia žiadali o vyjadrenie predovšetkým znalcov v odbore psychiatria. Od roku 1970 sa však objavuje ako príčina neschopnosti k manželstvu v rotálnej praxi „psychologická neschopnosť“. Prvým rotálnym rozsudkom, v ktorom bol ako dôvod neplatnosti manželstva uvedený titul „psychologická neschopnosť“ bola sententia *coram Filipiak* z 19. 1. 1970.⁴¹⁹ Možno však skonštatovať, že titul neplatnosti manželstva pre psychologickú neschopnosť nie je veľmi často uvádzaný v rozsudkoch Rímskej roty a ak sa objaví, v prevažnej väčšine je manželstvo uznané

jú zaviazat', t. j. nemôžu naplniť tzv. podstatný predmet samotného súhlasu, pričom túto neschopnosť mnohí radšej nazývajú neschopnosťou plniť manželské povinnosti. Porov. DRŠTKA, Z. *Příklad rozhodnutí Římské roty ve věci neplatnosti manželství podle kán. 1095 č. 2 a 3*. In: ADNOTATIO IURISPRUDENTIAE XX, Roč. 2009. [online]. [cit. 2014-02-18]. s. 65. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMIX_752-765.pdf.

⁴¹⁴ Z tohto rozhodnutia sa dozvedáme, že podstatou manželského životného spoločenstva sa rozumie vzájomná integrácia osôb alebo zvláštny a špecifický vzťah medzi osobami, alebo nejaká vzájomná a bytostná psychosexuálna integrácia, ktorá je manželskému spoločenstvu vlastná. Porov. DRŠTKA, Z. *Příklad rozhodnutí Římské roty...*, s. 65.

⁴¹⁵ V týchto prípadoch bola príčinou psychickej neschopnosti schizofrénia. V prípade *coram Jorio* z 21. 10. 1970 bolo potvrdené, že dotyčný muž trpel už od puberty schizofréniou, pričom krátko po sobáši sa prejavila demencia. Porov. POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii nutné k platnému manželskému souhlasu v kodexech církevního práva z roku 1917 a 1983*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1995, s. 54–55.

⁴¹⁶ V tomto prípade sa manželstvo prehlasuje za neplatné pre demenciu, ktorej príčinou bolo ochorenie psychopatiou, ktorá spôsobovala zmätenosť v názoroch na sexuálny život. Porov. POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii nutné k platnému manželskému souhlasu v kodexech církevního práva z roku 1917 a 1983*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1995, s. 55.

⁴¹⁷ V tomto prípade tribunál vyhlásil platnosť manželstva, nakoľko nebol preukázaný taký stav narušenia psychiky muža vo chvíli uzavretia manželstva, ktorý by natolko narušoval činnosť rozumu alebo vôle, že by vylučoval možnosť dať platný manželský súhlas. Porov. POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii ...*, s. 55.

⁴¹⁸ V tomto prípade išlo o muža, ktorý bol podľa svedkov veľmi ťažko chorý na nervy, neistý v rozhodnutiach, škrupulózny, neschopný sa pre niečo vážne rozhodnúť a neustále váhavý v konaní. Znalcami aj súdom bol ohodnotený ako neschopný pre manželstvo. Porov. POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii ...*, s. 56.

⁴¹⁹ Ako dôvod bola uvedená psychologická neschopnosť ženy dať platný manželský súhlas. V dôkazovej inštrukcii neboli prizvaní psychiatri, ale dvaja znalci z odboru psychológie, ktorí potvrdili, že žena, Američanka, vo chvíli uzatvárania manželstva nebola schopná dať platný manželský súhlas, pretože nebola schopná urobiť platné a zodpovedné rozhodnutie k uzatvoreniu zväzku. Psychológovia prehlásili, že išlo o ženu, ktorá nie je schopná urobiť akékoľvek vedomé a dobrovoľné rozhodnutie, ktorým by sa zaväzovala k niečomu závažnému na dlhšiu dobu. Porov. POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii ...*, s. 57–58.

za platné. Dôvodom môže byť podľa nášho názoru aj nedôvera v jednoznačnosť záverov psychologických vedných disciplín.⁴²⁰

5.2.1.4 Kán. 1095 CIC 1983

Psychická neschopnosť k manželstvu nebola síce implicitne zakotvená v normách CIC 1917, avšak aj z uvedeného vyplýva, že dochádzalo k jej aplikácii na konkrétne vzťahy, pričom pri výklade sa kánonisti či rotálni sudcovia riadili požiadavkami prirodzeného zákona. Autori CIC 1983, konkrétne členovia *Komisie pre revíziu kódexu* došli pri svojich úvahách k presvedčeniu, že všetky príčiny neplatnosti manželstva, ktoré majú základ v psychike a majú svoje vyjadrenie v prirodzenom zákone, majú byť zahrnuté pod trojakú formu psychickej neschopnosti k manželstvu. Ide o tri druhy nedostatkov psychickej povahy, ktoré samy osebe vytvárajú vadu súhlasu. Menia totiž prirodzenú schopnosť človeka tak, že tento už nie je schopný dať platný manželský súhlas. Takáto osoba nie je schopná dostatočne poznať, správne hodnotiť a prípadne sa slobodne rozhodnúť pre manželstvo s určitým partnerom alebo pre psychickú povahu nie je schopná prevziať

⁴²⁰ Pápež Ján Pavol II. v Príhovore k členom súdu Rímskej rotý o tematike kán. 1095 CIC 1983 z 5. 1. 1987 upozorňuje, že „poznáme veľmi dobre pokrok, ktorý urobila súčasná psychiatria a psychológia. Je potrebné oceniť, čo tieto moderné vedy urobili a robia pre objasnenie psychického diania, tak vo vedomí, ako aj v nevedomí ľudí. Zároveň pomoc, ktorú poskytujú prostredníctvom farmakoterapie a psychoterapie mnohým osobám, ktoré sa nachádzajú v zložitých situáciách. Veľké objavy a tiež obetavosť mnohých psychologov a psychiatrov je zaiste chvályhodná. Nemôžeme však uznať, že objavy a vymoženosti v oblasti čisto psychickej či psychiatrickej môžu ponúknuť pravú celkovú víziu človeka tým, že samy riešia otázky týkajúce sa zmyslu života a ľudského povolania. Určité prúdy súčasnej psychológie prekračujú vlastné špecifické kompetencie, tlačia sa do oblasti, kde sa pohybujú pod tlakom antropologických domnienok, ktoré nie sú zlučiteľné s kresťanskou antropológiou. Tu vznikajú ťažkosti a prekážky v dialógu medzi psychologickými a metafyzickými vedami, ako i etikou. Preto teda riešenie prípadov neplatnosti manželstva z dôvodu obmedzenia psychického alebo psychiatrického vyžaduje, na jednej strane pomoc odborníkov z týchto odborov, ktorí hodnotia z hľadiska vlastnej kvalifikácie povahu a stupeň psychického diania, ktoré sa týkajú manželského súhlasu a schopnosti osoby vziať na seba manželské záväzky; na druhej strane však nezabúva cirkevného sudcu, pri použití znaleckých posudkov, od povinnosti nenechať sa ovplyvniť neprijateľnými antropologickými predstavami, aby sa nezaplietol do nejasností čo sa týka pravdivosti faktov a ich významu“. Porov. *Promluvy papeže Jana Pavla II. ke členom súdu Rímskej rotý o tématicke kánonu 1095 CIC*. In: ADNOTATIO IURISPRUDENTIAE XV, Roč. 2008. [online]. [cit. 2014-02-18]. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMVIII_449-452.pdf. Rovnakú rétoriku pápež Ján Pavol II. používa aj v Príhovore úradníkom a advokátom Rímskej rotý z 25. 1. 1988. Porov. *Promluva Jana Pavla II. k úradníkom a advokátom súdu Rímskej rotý*. In: ADNOTATIO IURISPREUDENTIAE XV, Roč. 2008. [online]. [cit. 2014-02-18]. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMVIII_453-456.pdf.

podstatné práva a plniť podstatné manželské povinnosti.⁴²¹ Nakoľko v prípade kán. 1095 CIC 1983 ide o nevyhnutnú aplikáciu prirodzeného zákona, a teda o takú nevyhnutnosť, ktorú nie je možné nahradiť, nejde v podstate o žiadnu legislatívnu novinku.

Podľa nás sa zároveň v prípade kán. 1095 CIC 1983 plne premieta personalistický prístup⁴²² cirkvi k veriacemu a dôraz na dôstojnosť ľudskej osoby, ktorá bola častokrát dávaná do popredia v dokumentoch pápežov po II. vatikánskom koncile.⁴²³ Výsledkom tohto prístupu je potom fakt, že sa po prvýkrát v dejinách

⁴²¹ Porov. POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii nutné k platnému manželskému souhlasu v kodexech církevního práva z roku 1917 a 1983*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1995, s. 67.

⁴²² K personalistickému prístupu sa hlási aj dokument II. vatikánskeho koncilu *Gaudium et spes* – Pastorálna konštitúcia o cirkvi v súčasnom svete: Čl. 6: (...) „*Takto sa bez prestania množia vzťahy človeka s jeho blíždymi a sama socializácia vyvoláva nové zväzky, hoci pritom nie vždy podporuje zodpovedajúci rozvoj ľudskej osoby a naozajstné osobné vzťahy (personalizáciu)*. (...)“ *Gaudium et spes* - Pastorálna konštitúcia o cirkvi v súčasnom svete. [online]. [cit. dňa 24. 11. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/gaudium-et-spes>.

Pápež Benedikt XVI. poukazuje na potrebu personalistického prístupu v súvislosti s globalizáciou v encyklike *Caritas in veritate* – Láska v pravde: Čl. 42: „(...) Pravda o procese globalizácie a jej základné etické kritériá sú dané jednotou ľudskej rodiny, jej dobrom a rozvojom. Preto sa treba neprestajne usilovať o uprednostňovanie personalistickej a komunitárnej orientácie procesu celoplanetárnej integrácie otvorenej pre transcendentno. (...)“ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate* – láska v pravde. [online]. [cit. dňa 24. 11. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/encyklika-caritas-in-veritate-laska-v-pravde>.

⁴²³ Hneď v úvode dokumentu II. vatikánskeho koncilu *Dignitatis humanae* – Deklarácia o náboženskej slobode je zdôraznená dôstojnosť ľudskej osoby: Čl. 1: „*dôstojnosť ľudskej osoby si naši súčasníci čoraz viac uvedomujú a rastie počet tých, ktorí sa dožadujú, aby ľudia mohli konať podľa svojho vlastného úsudku a tešili sa zo zodpovednej slobody, teda aby nekonali z prinútenia, ale vedení vedomím zodpovednosti*“. Od dôstojnosti ľudskej osoby je odvodené aj právo na náboženskú slobodu. Čl. 2: „*Všetci ľudia, v súlade so svojou dôstojnosťou, ako osoby obdarené rozumom a slobodnou vôľou – a teda osobne zodpovední – sú samou svojou prirodzenosťou pobádaní a zároveň mravne povinní hľadať pravdu, predovšetkým pravdu týkajúcu sa náboženstva*“. Čl. 9: „*To, čo Vatikánsky cirkevný snem deklaruje o práve človeka na náboženskú slobodu, sa zakladá na dôstojnosti ľudskej osoby*“. *Dignitatis humanae* – Deklarácia o náboženskej slobode. [online]. [cit. dňa 24. 11. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/dignitatis-humanae>.

Dôstojnosť laikov zdôrazňuje aj dokument II. vatikánskeho koncilu *Lumen gentium* – dogmatická konštitúcia o cirkvi: Čl. 32: „*Vyvolený Boží ľud je teda len jeden: „Jeden je Pán, jedna viera, jeden krst“ (Ef 4, 5). Všetky údy získavajú svojím znovuzrozením v Kristovi rovnakú dôstojnosť, spoločnú milosť Božích detí, spoločné povolanie na dokonalosť, tú istú spásu, tú istú nádej a nerozdielnú lásku. V Kristovi a Cirkvi teda niet nijakej nerovnosti, čo sa týka pôvodu, národnosti, spoločenského postavenia ani pohlavia, pretože „už niet Žida ani Gréka, niet otroka ani slobodného, niet muža a ženy, lebo vy všetci ste jeden v Kristovi Ježi-*

cirkvi stretávame s použitím výrazu z oblasti psychológie v kánonickoprávnej norme.

O obsahu kán. 1095 CIC 1983 možno zároveň napísať, že Katolícka cirkev odhalila prirodzenoprávne elementy kvality manželského súžitia, ktoré pretavila do pozitívnoprávnej normy. V praxi cirkevných súdov tak ide o posudzovanie skutočnosti, či anomálie najrôznejšieho druhu, či už psychické alebo sexuálne, mali závažný vplyv na spoločný život manželov, že znemožnili aspoň ich existujúce súžitie.⁴²⁴

Prvý prípad, ktorý predvída kán. 1095 bod 1 CIC 1983 uvádza neschopnosť uzavrieť manželstvo, a tým aj manželskú nulitu, keď ide o poruchu dostatočného používania rozumu. Zákonodarca však určuje, že pre platnosť súhlasu sa nevyžaduje úplné používanie rozumu, ale o nulitu manželstva pôjde iba vtedy, ak jednej alebo oboj zmluvným stránkam bude chýbať dostatočné užívanie rozumu, teda taký stupeň chápania a vôle, ktorý by bol primeraný a adekvátny závažnosti právneho úkonu, ktorým sa ustanoví manželstvo.⁴²⁵ Pápež Ján Pavol II. nabáda

šovi“. Lumen gentium – dogmatická konštitúcia o cirkvi.[online]. [cit. dňa 24. 11. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/lumen-gentium>.

Ján XXIII. v encyklike Pacem in terris – o pokoji medzi všetkými národmi odvodzuje z ľudskej dôstojnosti napríklad právo konať slobodne a na vlastnú zodpovednosť: Čl. 15: „Dôstojnosť ľudskej osoby si ďalej vyžaduje, aby každý mohol konať slobodne a na vlastnú zodpovednosť. Preto každý má v občianskom živote uplatňovať svoje práva, plniť svoje povinnosti a družne spolupracovať s inými na nespočetných dielach, predovšetkým z vlastnej iniciatívy a z vlastného rozhodnutia, teda podľa svojho presvedčenia, úsudku a vedomia vlastnej zodpovednosti, a nie pod hrozbou trestov alebo zvlášť na vonkajší nátlak“. Na základe ľudskej prirodzenosti zavrhuje aj rasovú diskrimináciu: Čl. 19: „(...) Naproti tomu sa veľmi rozšírila a ujala mienka, že všetci ľudia majú od prírody tú istú dôstojnosť. Preto v žiadnom prípade nemožno schvaľovať rasovú diskrimináciu. (...)“ JÁN XXIII. Pacem in terris – o pokoji medzi všetkými národmi. [online]. [cit. dňa 24. 11. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/pacem-in-terris>.

Pápež Ján Pavol II. v encyklike Veritatis splendor – o základných otázkach cirkevnej náuky o mravnosti poukazuje na skutočnosť, že dôstojnosť ľudskej osoby ovplyvňuje smerovanie k prirodzenému zákonu. Čl. 48: „(...) Rozum, ktorý má na pamäti dôstojnosť ľudskej osoby – ktorá sa musí potvrdiť sebou samou – chápe osobitnú mravnú hodnotu niektorých dober, ku ktorým osoba prirodzene prejavuje sklony. (...)“ JÁN PAVOL II. Veritatis splendor – o základných otázkach cirkevnej náuky o mravnosti. [online]. [cit. dňa 24. 11. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/veritatis-splendor>.

⁴²⁴ Porov. PŘIBYL, S. Dynamika přirozeného práva. In Hové Horizonty, roč. V., č. 2/2011, s. 66.

⁴²⁵ Porov. POMPEDDA, M. F. Chápanie kánona 1095 Kódexu vo svetle právnej náuky a jurisprudencie. In: Ius et Iustitia, Acta IV Symposii Iuris Canonici anni 1994. Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1995, s. 100–103.

k dôkladnému rozlišovaniu medzi ťažkosťou a skutočnou neschopnosťou: „Skutočne iba neschopnosť a nie iba ťažkosť dať súhlas alebo realizovať skutočné spoločenské život a lásky zapríčiňuje nulitu manželstva. Skutočná neschopnosť je mysliteľná len za prítomnosti vážnej anomálie, ktorá akokoľvek sa nazýva, musí podstatne poškodzovať chápanie a/alebo vôľu partnera.“⁴²⁶ Aj keď rotálna jurisprudencia tvrdí, že v kán. 1095 CIC 1983 existujú tri formy alebo tri tituly nulity manželského súhlasu a že sa žiada medzi nimi rozlišovať a nie si ich navzájom pliesť, predsa bod 1 kán. 1095 CIC 1983 ostáva jasne v úzadí a rotálne rozsudky na tento titul nulity sú veľmi zriedkavé.⁴²⁷

V druhom prípade ustanovenom v kán. 1095 bod 2 CIC 1983⁴²⁸ ide o kritické chápanie manželských práv a povinností alebo „*discretio iudicii*“ v schopnosti vôle v súlade so schopnosťou inteligencie. „*Discretio iudicii*“ teda znamená dve veci: po prvé akt súhlasu sa nemôže zakladať iba na abstraktnom chápaní, znalostiach práv a povinností, ale tiež na kritickom hodnotení alebo praktickom vyhodnotení, aj vo vzťahu k schopnosti subjektu vziať na seba predmetné povinnosti. Táto adekvátne kritická schopnosť znamená schopnosť zhodnotiť a zvážiť, čo je pre a proti určitému konkrétnemu rozhodnutiu; po druhé znamená aspoň minimálnu možnosť vnútornej slobody, autodeterminácie vo vzťahu k voľbe povinností a práv manželov. Ide o interný fakt, ktorý je abnormálny (nie však patologický ako choroba), bez slobody.⁴²⁹ Predmetný kánon požaduje vážny nedostatok rozlišovacieho úsudku.⁴³⁰

⁴²⁶ Promluvy papeže Jana Pavla II. ke členům soudu Římské rotý o tématice kánonu 1095 CIC. In: ADNOTATIO IURISPRUDENTIAE XV, Roč. 2008. [online]. [cit. 2014-02-18]. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMVIII_449-452.pdf. (súkromný preklad autorky)

⁴²⁷ Dôvody tejto situácie vidia niektorí autori v tom, že argument bodu 1 kán. 1095 CIC 1983 nie je primárne spracovaný ani doktrínou, ani jurisprudenciou, alebo je tento fakt spôsobený skutočnosťou, že advokáti majú obavy púšťať sa do tejto, tak veľmi ťažkej formy neschopnosti, ktorá sa na súdnom fóre aj ťažko procesne dokazuje. Bližšie pozri: DUDA, J. Príspevok Mons. Daniela Faltina k riešeniu problematiky alkoholizmu v rotálnych rozsudkoch s osobitným zreteľom na rozsudok *coram faltin* zo 14. decembra 1994. In: IUS ET IUSTITIA XVI. Acta symposii iuris canonici anni 2012. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojaššáka, 2014, s. 274–275.

⁴²⁸ Kán. 1095 bod 2 CIC 1983: *Uzavrieť manželstvo sú neschopní tí, ktorí majú vážny nedostatok rozlišovacieho úsudku, čo sa týka podstatných manželských práv a povinností, ktoré si treba navzájom odovzdávať a prijímať.*

⁴²⁹ ORLITA, K. *Stručný komentár ke kánonu 1095, 1° a 2° CIC 1983.* In: ADNOTATIO IURISPRUDENTIAE II, Roč. 2006. [online]. [cit. 2014-02-20]. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMVI_16-21.pdf.

⁴³⁰ Pri preklade CIC 1983 do slovenského jazyka bolo potrebné čo možno najlepšie vystihnúť význam pojmu „*discretio iudicii*“. Slovenský preklad tohto výrazu hovorí o rozlišovacom úsudku. V kánonickej literatúre sa často spája pojem *discretio iudicii* s nezrelosťou (*inmaturitas*). V kánonickej práve pojem *inmaturitas* chce vyjadriť, že ide o radikálnu neschop-

V treťom prípade predpokladanom v kán. 1095 bod 3 CIC 1983⁴³¹ si treba uvedomiť rozdiel s predchádzajúcimi dvoma bodmi. Zatiaľ čo kán. 1095 bod 1 a 2 sa vzťahujú na vnútornú nedostatočnosť, neschopnosť dať súhlas ako vnútorne dostačujúci akt vôle (*incapacitas contrahendi*), bod 3 (*incapacitas assumendi*) rozoberaného kánonu pôsobí navonok, pretože súhlas, aj keď dostatočný, je neúčinný z hľadiska svojho profilu pre absenciu svojho objektu, pretože nie je možné pre osobu uzatvárajúcu manželstvo naplniť tie záväzky, ktoré sa chystá prevziať, v zmysle už spomínanej zásady „*ad impossibilia nemo tenetur*“ (nikto nie je povinný robiť nemožné veci). Bod 3 kánonu 1095 hovorí o nemožnosti „vziať na seba“ podstatné záväzky manželstva, ako o vade súhlasu, teda nemožnosť musí existovať v čase uzatvárania manželstva, pričom aj v tomto okamihu subjekt musí byť schopný uskutočniť to, čo príde po uzavretí zväzku. V opačnom prípade by išlo o prijatie záväzku, ktorý by bol bez obsahu. Bod 3 kánonu 1095 určuje objekt neschopnosti, a to podstatné záväzky manželstva. Zákonodarca však v žiadnej definícii nenormalizuje, čo chápe pod podstatnými záväzkami alebo právami a povinnosťami vyplývajúcimi z manželskej zmluvy.⁴³² Teória a jurisprudencia vyvodzujú tieto podstatné záväzky z vlastností a cieľov manželstva,⁴³³ pričom zá-

nosť subjektu k aktu súhlasu alebo k životu v manželstve. Nie každá forma osobnej nezrelosti, či už psychologická alebo afektívna, produkuje neschopnosť subjektu k manželstvu, ale len taká, ktorá dosahuje mimoriadny stupeň zvláštnej závažnosti. Kritérium pre posúdenie tejto ťažkej závažnosti spočíva v posúdení a zhrnutí všetkých príhod, porúch a personálnych anomálií. Preto sa dôkaz neschopnosti musí skladať z trojakého šetrenia alebo zistenia: 1. rekonštrukcie faktov vzťahujúcich sa k subjektu a zvlášť k rozhodnutiu k manželstvu, 2. rekonštrukcia eventuálnej klinickej minulosti subjektu, 3. znalecké prehĺbenie psychických limitov a príčin. Porov. ORLITA, K. *Stručný komentár ke kánonu 1095, 1° a 2° CIC 1983*. In: ADNOTATIO IURISPRUDENTIAE II, Roč. 2006. [online]. [cit. 2014-02-20]. s. 5–6. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMVI_16-21.pdf. Takisto čo do závažnosti poruchy rozlišovania nemožno pripustiť používanie čisto psychiatrického alebo psychopatologického kritéria, podľa ktorého akákoľvek raz zistená psychopatologická anomália by ako taká potvrdzovala taký nedostatok žiaduceho rozlišovania, aký sa vyžaduje k platnému uzavretie manželstva. Zákon určuje, že závažnosť poruchy rozlišovacieho usudzovania sa má hodnotiť len vo vzťahu k podstatným manželským právam a povinnostiam. Porov. POMPEDDA, M. F. *Chápanie kánona 1095 Kódexu vo svetle právnej vedy a jurisprudencie*. In: *Ius et Iustitia, Acta IV Symposii Iuris Canonici anni 1994*. Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 1995, s. 110–111.

⁴³¹ Kán. 1095 bod 3 CIC 1983: *Uzavrieť manželstvo sú neschopní tí, ktorí z dôvodov psychickej prirodzenosti nedokážu vziať na seba podstatné záväzky manželstva*.

⁴³² Porov. ORLITA, K. *Stručný komentár ke kánonu 1095, 3° CIC 1983*. In: ADNOTATIO IURISPRUDENTIAE IV, Roč. 2006. [online]. [cit. 2014-02-21]. s. 1–10. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMVI_48-57.pdf.

⁴³³ Podľa kán. 1055 § 1 CIC 1983 cieľmi manželstva sú dobro manželov, ako aj plodenie a výchova detí. Podľa kán. 1056 CIC 1983 podstatnými vlastnosťami manželstva sú jednota a nerozlučiteľnosť.

kladné idey možno sledovať už v spomínaných sentenciách Rímskej roty, ktoré sa stali spolu s prirodzeným zákonom prameňom pozitívnej normy, t. j. kán. 1095 CIC 1983. Neschopnosť vziať na seba podstatné záväzky manželstva musí mať psychickú príčinu, prirodzenosť. Opätovne, čo vyjadruje pojem „psychická prirodzenosť“ alebo „psychická príčina“ je výsledkom právneho vývoja kodifikácie tejto problematiky.⁴³⁴

Prirodzenosť človeka obyčajne podnecuje smerom k manželstvu, a preto je potrebné v bežných podmienkach u každého ľudského jednotlivca zisťovať, ako používa svoj rozum a či sa u neho nevyskytujú nejaké somatické alebo psychické poruchy. Môže sa totiž naozaj stať, že v niektorých prípadoch osobám chýba integrita, a to od narodenia alebo od istého obdobia ich života. Ľuďom, ktorí sa nachádzajú v takýchto podmienkach samá prirodzenosť zabráňuje právoplatne vykonávať isté právne úkony, napríklad uzavrieť manželstvo.⁴³⁵ K platnému manželskému súhlasu je potrebná určitá psychická zrelosť.⁴³⁶ Prirodzený zákon nedovoľuje, aby bol niekto nútený uzatvoriť zmluvu, ktorá by ho doživotne nútila žiť v manželskom spoločenstve. Veľké obmedzenie vnútornej slobody by takúto zmluvu robilo neplatnou. Nedostatok základného poznania o manželstve,

⁴³⁴ V súhrne anomáliami vzhľadom na psychickú povahu sa rozumejú: homosexualita, transsexualizmus alebo iné sexuálne alebo psycho-sexuálne anomálie; narcizmus, alkoholizmus, toxická závislosť, sadizmus, masochizmus; nedbalosť alebo ľahostajnosť, alibizmus, introvertné správanie ústiace k nekomunikatívnosti, teda neschopnosť interpersonálnej komunikácie a mnohé ďalšie. Vo vzťahu k nemožnosti vziať na seba podstatné záväzky manželstva sa osoba vyznačuje nedotklivým charakterom, asociálnym správaním, trýznením a zlým zaobchádzaním, nekompatibilitou tak myšlienkovou, duchovnou, ako aj citovou, pretrvávajúcou, neodstrániteľnou alebo ťažko prekonateľnou nekompatibilitou charakteru vo vzťahu k druhému manželovi, ktoré sa nesnaží alebo nemôže odstrániť. Porov. ORLITA, K. *Stručný komentár ke kánonu 1095, 3° CIC 1983*. In: ADNOTATIO IURISPRUDENTIAE IV, Roč. 2006. [online]. [cit. 2014-02-21]. s. 9. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMVI_48-57.pdf a POMPEDDA, M. F. *Chápanie kánona 1095 Kódexu vo svetle právnej vedy a jurisprudencie*. In: Ius et Iustitia, Acta IV Symposii Iuris Canonici anni 1994. Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1995, s. 111–118. K prezentovaným príkladom psychických príčin však musí pristúpiť splnenie ďalších podmienok predpokladaných kánonickými normami, pričom v každom jednotlivom prípade sa posudzujú všetky okolnosti týkajúce sa manželských stránok, a preto nemožno hovoriť o univerzalite uvedených psychických príčin vo vzťahu k neschopnosti dať platný manželský súhlas.

⁴³⁵ Porov. POMPEDDA, M. F. *Chápanie kánona 1095 Kódexu vo svetle právnej vedy a jurisprudencie*. In: Ius et Iustitia, Acta IV Symposii Iuris Canonici anni 1994. Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1995, s. 80–81.

⁴³⁶ Na požiadavky prirodzeného zákona reflektuje aj sekulárne zákonodarstvo. Podľa § 12 ods. 3 zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine „*manželstvo nemôže uzavrieť osoba postihnutá duševnou poruchou, ktorá by mala za následok obmedzenie spôsobilosti na právne úkony. Súd však môže uzavretie manželstva takej osobe povoliť, ak je jej zdravotný stav zlučiteľný s účelom manželstva*“. Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine.

ako ho požaduje kán. 1095 bod 1 a tiež kán. 1096 CIC 1983⁴³⁷ spôsobuje, že ani nie je možné utvoriť si hodnotiaci úsudok a zodpovedne sa pre niečo vážne rozhodnúť tak, ako to žiada kán. 1095 bod 2. Splnenie požiadaviek obsiahnutých v kán. 1095 bod 1 je predpokladom pre bod 2 tohto kánona. Zároveň dostatočná schopnosť kritického a praktického ohodnotenia podstatných prvkov manželstva, ako to požaduje kán. 1095 bod 2, je predpokladom, že osoba správne ohodnotila tak manželstvo, ako aj seba a že je schopná prevziať a plniť podstatný obsah manželskej zmluvy tak, ako žiada kán. 1095 bod 3. Predpisy obsiahnuté v kán. 1095 CIC 1983 platili vždy, pretože vyjadrujú zásady obsiahnuté v prirodzenom zákone „*nemo potest ad impossibile obligari*“ (k nemožnosti nemôže byť nikto viazaný).⁴³⁸

Manželské kauzy sú dominantnou matériou, ktorú prejednávajú cirkevné tribunály, pričom kán. 1095 CIC 1983, hlavne bod 3 sú najčastejším titulom neplatnosti, ktorého existencia sa v procese skúma.⁴³⁹

Cieľom týchto riadkov nebolo dôkladne vysvetliť charakter a podrobnosti kán. 1095 CIC 1983, o ktorých by bolo možné napísať samostatnú monografiu. Hlavným cieľom bolo poukázať, akým značným spúšťačom zmien pozitívneho práva bol práve prirodzený zákon identifikovaný práve v problematike manželského súhlasu.

5.2.1.5 Podvod

Vada manželského súhlasu z dôvodu omylu vo vlastnosti osoby, ktorý bol zapríčinený podvodom je stanovená v kán. 1088 CIC 1983.⁴⁴⁰ Tento kánon nemá pod-

⁴³⁷ Kán. 1096 § 1 CIC 1983: *Na vznik manželského súhlasu je nevyhnutné, aby uzatvárajúcim stránkam nebolo neznáme aspoň to, že manželstvo je trvalé spolunažívanie muža a ženy, zamerané na plodenie detí nejakou sexuálnou súčinnosťou.*

⁴³⁸ Porov. POLÁŠEK, F. *Discretio iudicii nutné k platnému manželskému souhlasu v kodexech církevního práva z roku 1917 a 1983.* Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1995, s. 67–68.

⁴³⁹ Uvedené platí hlavne pre cirkevné tribunály Českej republiky, ktorých činnosť v období kodifikovaného kánonického práva podrobným spôsobom zachytáva Monika Menke. Autorka v prehľadných tabuľkách dokumentuje prehľad jednotlivých dôvodov procesov o neplatnosť manželstva na českých cirkevných tribunáloch. Bližšie pozri: MENKE, M. *Soudnictví římskokatolické církve v českých zemích v období kodifikovaného kanonického práva.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2015, s. 260–268. ISBN 978-80-244-4804-6. Rovnako uvedená autorka prezentuje názor, že matéria činnosti na cirkevných tribunáloch v Českej a Slovenskej republike (zároveň celkovo v celom západnom svete) je obdobná a uvádza, že kán. 1095 bod 2 a bod 3 CIC 1983 sú najčastejšími titulmi neplatnosti manželstva. Porov. MENKE, M. *České soudnictví římskokatolické církve a nejčastější důvody neplatnosti manželství.* In *Rozhodovací činnost soudů a náboženstvo.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, s. 97. ISBN 978-80-8168-181-3.

⁴⁴⁰ Kán. 1098 CIC 1983: *Kto uzaviera manželstvo oklamany podvodom, vykonaným na získanie súhlasu o veci nejakej vlastnosti druhej stránky, ktorá svojou prirodzenosťou môže ťažko*

la Daniela Faltina žiadny precedens v prechádzajúcej legislatíve Katolíckej cirkvi. Niet však podľa neho pochyb, že tento kánon je požiadavkou pravdy a spravodlivosti voči osobám, ktoré vstúpili do manželstva s ťažkým omylom, pretože boli oklamaní podvodom.⁴⁴¹

Nevedomosť je nedostatok poznania, ktorý vzniká vtedy, keď človeku chýba také poznanie, ktoré by mal o veci mať. Na základe poznania veci si človek vytvára o nej úsudok.⁴⁴² Omyl je nepravdivý úsudok o veci. Medzi rozumom a vecou nie je zhoda. Človek poznáva vec, ale nesprávne, chybne. Omyl sa preto týka rozumovej schopnosti človeka.⁴⁴³ Omyl je mylný úsudok týkajúci sa podstaty manželstva.⁴⁴⁴ Podvod možno definovať ako premyslené konanie s úmyslom uviesť niekoho do omylu s cieľom vykonať právny úkon.⁴⁴⁵ Podvodné konanie (*dolus*) zahŕňa v sebe dva prvky: podvod a lesť. Ako podvod sa chápe každé konanie, ktorého zámerom je uviesť druhú osobu do omylu. Lesť je prítomná vtedy, keď uvedenie do omylu má za cieľ pohnúť druhú osobu k určitému konaniu, ktoré by inak neurobil. Podvod je cieľavedomé konanie alebo správanie človeka so zámerom zmätenia (privedenia do omylu) osoby, a tým naklonenia osoby k právnemu úkonu.⁴⁴⁶

nariúšať manželské spolunažívanie, uzaviera ho neplatne. Rovnakú vadu manželského súhlasu podobnou formuláciou ustanovuje aj kán. 821 CCEO: Kto manželstvo slávi oklamanej podvodom, vykonaným na získanie súhlasu ohľadne nejakej vlastnosti druhej stránky, ktorá svojou prirodzenosťou môže ťažko nariúšať manželské spolunažívanie, slávi ho neplatne.

⁴⁴¹ Porov. FALTIN, D. *Nedostatok manželského súhlasu z dôvodu podvodu*. In: *Ius et Iustitia*, vol. IV. Acta IV Symposii Iuris Canonici anni 1994. Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1995, s. 202.

⁴⁴² Nevedomosť je samostatnou vadou manželského súhlasu, keď subjekt nevie to, čo je povinný vedieť. Bližšie pozri: DUDA, J. *Katolícke manželské právo*. Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007, s. 60–61.

Kán. 1096 CIC 1983: § 1 *Na vznik manželského súhlasu je nevyhnutné, aby uzatvárajúcim stránkam nebolo neznáme aspoň to, že manželstvo je trvalé spolunažívanie muža a ženy, zamerané na plodenie detí nejakou sexuálnou súčinnosťou. § 2 Táto neznalosť sa po puberte neprezumuje.*

⁴⁴³ FILO, V. *Omyl týkajúci sa jednoty, nerozlučiteľnosti, alebo sviatostnej hodnosti manželstva*. In: *Ius et Iustitia*, Acta IV Symposii Iuris Canonici anni 1994. Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1995, s. 166.

⁴⁴⁴ Porov. FALTIN, D. *Nedostatok manželského súhlasu z dôvodu podvodu*. In: *Ius et Iustitia*, vol. IV. Acta IV Symposii Iuris Canonici anni 1994. Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1995, s. 193.

⁴⁴⁵ Porov. POLÁŠEK, F. *Církevní manželství podle kanonického práva*. Praha: ČKCH 1990, s. 48.

⁴⁴⁶ Porov. FILO, V. M. *Faktický omyl – podvodný (kán. 1098 CIC)* In: ADNOTATIO IURISPRUDENTIAE XIX. [online]. [cit. 2014-05-21]. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMIX_690-695.pdf. Kán. 125 CIC 1983: § 2 *Úkon urobený z veľkého strachu, spôsobeného nespravodlivo alebo na základe podvodu, je platný, ak právo neurčuje niečo iné; avšak sudca ho môže rozsudkom zrušiť buď na žiadosť poškodenej stránky, alebo jej nástup-*

Aby mal podvod právne následky neplatnosti manželstva je potrebné, aby následok podvodného konania bol omyl, pričom nie je podstatný spôsob spáchania podvodu; ďalej je nutné, aby predmetom podvodu bola vlastnosť druhej stránky, pričom táto musí existovať v čase uzatvárania manželstva; zároveň je potrebné, aby podvodný úkon bol spáchaný s úmyslom dosiahnuť manželský súhlas, teda medzi podvodným úkonom a manželským súhlasom musí existovať „nexus“; ďalej sa vyžaduje, aby vlastnosť druhej stránky už zo svojej prirodzenej povahy viedla k ťažkému narušeniu manželského spolunažívania. Táto vlastnosť musí byť seriózna, vhodná na uváženie, majúca vplyv na život a v živote manželov.⁴⁴⁷

Otázkou kánonistov ostáva, či podvodný omyl a jeho zakotvenie do CIC 1983 je prirodzenoprávneho pôvodu alebo pozitívoprávneho. Dôležitosť odpovede na túto otázku spočíva v možnom retroaktívnom charaktere normy obsiahnutej v kán. 1098 CIC 1983. V prípade, že zastávame názor, že podvodný omyl má pôvod v prirodzenom zákone, táto norma pôsobí aj do minulosti a možno ju aplikovať aj na prípady manželstiev uzatvorených pred rokom 1983. Napomôcť k odpovedi, resp. k názoru na jej smerovanie, môže sentencia *coram Serrano* z 28. 5. 1982 (teda pred účinnosti CIC 1983).⁴⁴⁸ Daniel Faltin túto problematiku roz-

*cov v práve alebo z úradu. Kán. 126 CIC 1983: Úkon urobený z neznalosti alebo na základe omylu, ktorý sa týka toho, čo tvorí jeho podstatu, alebo sa vzťahuje na podmienku, bez ktorej nie je neplatný; ináč je platný, ak právo neurčuje niečo iné, ale úkon uskutočnený z neznalosti alebo na základe omylu dáva možnosť, aby sa podľa normy práva podala žaloba na jeho zrušenie. Citovaný kánon stanovuje, že právny úkon spôsobený podvodom je platný, ak právo neustanovuje inak. V prípade kán. 1098 CIC 1983 ide o výnimku určenú právom, ktorú si vyžaduje logika iného ustanovenia, kán. 219 CIC 1983: *Všetci veriaci požívajú právo, aby pri voľbe životného stavu boli uchránení od akéhokoľvek nátlaku.* Výnimka zo všeobecnej normy kán. 125 § 2 a 126 CIC 1983 zakotvená v kán. 1098 CIC 1983 má chrániť slobodu osoby v jej voľbe. Takéto poňatie plne odráža učenie II. vatikánskeho koncilu, a to jeho personalistický akcent a zároveň zdôvodňuje zakotvenie kán. 1098 CIC 1983 oproti predchádzajúcemu CIC 1917, ktorý podobný kánon neobsahoval. Porov. ORLITA, K. *Faktický omyl – neúmyslný.* In: ADNOTATIO IURISPRUDENTIAE XVIII. [online]. [cit. 2014-05-21]. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMVIII_625-629.pdf.*

⁴⁴⁷ Porov. FALTIN, D. *Nedostatok manželského súhlasu z dôvodu podvodu.* In: *Ius et Iustitia*, vol. IV. Acta IV Symposii Iuris Canonici anni 1994. Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1995, s. 204–206. Ako príklady vlastností, ktoré svojou povahou môžu narúšať manželské spolunažívanie Faltin uvádza: sterilitu po chirurgickom zákroku, prostitúciu, nákazlivú a nevyliciteľnú chorobu, odsúdenie na trest odňatia slobody. Zároveň dodáva, že nedostatok chcenej vlastnosti musí ťažko narúšať „spoločenstvo života“, a teda spôsobovať, že toto spoločenstvo života sa stalo nie iba ťažkým, ale nemožným a neznesiteľným. V prípade hodnotenia vlastnosti je potrebné brať na zreteľ nielen objektívne, ale aj subjektívne hodnotenie veci tej osoby, ktorá bola uvedená do omylu.

⁴⁴⁸ „Čo sa týka podvodu, je treba povedať, že podvod ťažko odporuje podstate manželstva pre trojitý dôvod, a to: a) nakoľko prekáža pravde a úprimnosti, ktoré zo samého prirodzeného zákona a z nariadenia Božieho k manželstvu patria; b) nakoľko jednu zo stránok pozbavuje

vádza prostredníctvom tézy o vlastnosti, ktorá je predmetom záujmu kán. 1098 CIC 1983, nakoľko táto pochádza z vôle, v ktorej nachádza príčinu svojho bytia alebo nebytia. Vôľa je prvotnou požiadavkou prirodzeného zákona pre platnosť manželského zväzku⁴⁴⁹ Vlastnosť ako predmet vôle treba považovať podľa Faltina za požiadavku prirodzeného zákona, pretože predmetom podstatného úkonu súhlasu je samotné manželstvo. Podvodné oklamanie spôsobuje na základe prirodzeného zákona nedostatok kauzálnej determinácie vôle, jednak pre nedostatok správneho poznania vlastnosti, ktorá je schopná vážne narušovať manželské spoločenstvo života, a jednak pre poškodzovanie slobody druhej stránky, ktorá mieni uzavrieť manželstvo.⁴⁵⁰ Faltin vyvodzuje, že proti poškodzovaniu a obmedzovaniu ľudskej slobody možno hľadať zadostučinenie nielen v pozitívnom práve, ale predovšetkým v prirodzenom zákone, na ktorom sa zakladá dôstojnosť ľudskej bytosti. Oprávnené sa pýta, či lož, falošnosť, podvod môžu byť zárukou alebo predpokladom dobrého manželstva, šťastného spolunažívania, plodenia a výchovy potomstva, obrazu spojenia Krista s Cirkvou.⁴⁵¹

Stotožňujeme sa s názorom prezentovaným Faltinom a podvodný omyl podľa kán. 1098 CIC 1098 považujeme za kánon, ktorý svoj pôvod nachádza v prirodzenom zákone, a teda vyvodzujeme záver o jeho retroaktívnom charaktere. Tento záver podporuje aj skutočnosť, že po technickej stránke podvod pôsobí tak, že človek sa pre istý čin rozhodne, a teda ho chce svojou vôľou, ale toto rozhodnutie vzniká z pomýleného rozumu. Porušuje sa tu zásada „*nihil volitum quin praecognitum*“.⁴⁵² Preto sa podvod javí ako nespravodlivosť spáchaná na oklamanej osobe.⁴⁵³

slobody správnej voľby, pretože poskytovaním falošného poznania dochádza k neprávne sformulovanému úmyslu; c) a takisto nakoľko ten, kto klame podvodom, pri vzájomnej výmene osôb, v čom práve manželský súhlas spočíva, sám dáva falošný obraz seba, čiže falošný osobný predmet úmyslu, čo je ďaleko cudzie tomu, aby to druhá stránka mohla prijať.“ FALTIN, D. Nedostatok manželského súhlasu z dôvodu podvodu. In: Ius et Iustitia, vol. IV. Acta IV Symposii Iuris Canonici anni 1994. Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1995, s. 217.

⁴⁴⁹ Kán. 1057 § 1 CIC 1983: *Manželstvu dáva vznik súhlas stránok zákonne prejavovaný medzi právne spôsobilými osobami, ktorý nemôže nahradiť nijaká ľudská moc.*

⁴⁵⁰ Opätovne si dovoľujeme uviesť kán. 219 CIC 1983: *Všetci veriaci požívajú právo, aby pri voľbe životného stavu boli uchránení od akéhokoľvek nátlaku.*

⁴⁵¹ Porov. FALTIN, D. *Nedostatok manželského súhlasu z dôvodu podvodu.* In: Ius et Iustitia, vol. IV. Acta IV Symposii Iuris Canonici anni 1994. Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1995, s. 213–217.

⁴⁵² Nič nemôže byť chcené, čo vopred nebolo poznané. SCOTUS, J. D. *Opus Oxoniense* (Oxfordské prednášky) II, dist. 25, q. un. n. 19.

⁴⁵³ Porov. DUDA, J. *Katolícke manželské právo.* Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007, s. 65 a FILO, V. M. *Faktický omyl – podvodný* (kán. 1098

5.2.1.6 *Vis vel metus*⁴⁵⁴

Formula „*vis vel metus*“ sa nachádza už v rímskom práve.⁴⁵⁵ Kán. 1103 CIC 1983⁴⁵⁶ predkladá dve skutkové podstaty, ktoré sú vo vzájomnej súvislosti a spoločne aj jednotlivo môžu spôsobiť neplatnosť manželstva. Na prvom mieste je to „*vis*“ (násilie) a ďalej „*metus*“ (strach alebo obava). Zatiaľ čo „*vis*“ predstavuje fyzické pôsobenie na pasívny subjekt, ktorý nemôže odolať tlaku a „*prispôsobí*“ svoju vôľu aktívnemu subjektu, „*metus*“ vyjadruje morálny alebo psychologický nátlak na pasívny subjekt.^{457, 458}

CIC) In: ADNOTATIO IURISPRUDENTIAE XIX. [online]. [cit. 2014-05-21]. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMIX_690-695.pdf.

⁴⁵⁴ „*Vis quae per metum operavit.*“ (Násilie pôsobiace skrze strach). „*Metus qui a vi procedit.*“ (Strach pochádzajúci z násilia). Porov. DUDA, J. *Katolícke manželské právo*. Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007, s. 75–76.

⁴⁵⁵ Rímske právo rozlišovalo (rovnako ako právo kánonické) fyzické donútenie a psychické donútenie. Psychickým donútením sa rozumeli situácie, keď sa protiprávne a proti dobrým mravom hrozilo niekomu takým veľkým zlom ohrozujúcim život, zdravie alebo česť jeho alebo jemu blízkej osoby, že ho to priviedlo k prejavu vôle, ktorý by inak (bez tejto hrozby) nebol urobil. V rímskom civilnom práve však právny úkon vykonaný pod vplyvom psychického donútenia spĺňal predpoklady platnosti, pretože psychické donútenie, hrozba, sa javila len ako pohnútko, pričom osoba sa pod jej vplyvom samostatne rozhodla. Známe sú slová rímskeho právnika Paula: „*Quamvis si liberum esset noluissem, tamen coactus volui*“ Paul. D. 4,2,21,5. (Hoci ako slobodný by som nebol chcel, predsa, súc donútený, chcel som). Prétor však vzal pod ochranu prípady psychického donútenia a takto vynúteným právnym úkonom odňal účinnosť. Porov. REBRO, K., BLAHO, P. *Rímske právo*. Bratislava – Trnava: Iura Edition, 2003, s. 201.

⁴⁵⁶ Kán. 1103 CIC 1983: *Neplatné je manželstvo uzavreté pod nátlakom alebo z veľkého strachu, vyvolaného zvonku, hoci aj neúmyselne, od ktorého aby sa niekto oslobodil, je nútený vybrať si manželstvo*. Kán. 1087 § 1 CIC 1917: *Invalidum quoque est matrimonium initum ob vim vel metum gravem ab extrinseco et iniuste incussum, a quo ut quis se liberet, eligere cogatur matrimonium*. Preklad: Tiež neplatné je manželstvo, uzavreté pod vplyvom násilia alebo veľkého strachu nespravodlivo vyvolaného zvonka, od ktorého, aby sa niekto oslobodil, je nútený vybrať si manželstvo. (Súkromný preklad doc. JUDr. Matúša Nemca, PhD.)

⁴⁵⁷ Ako bolo už uvedené, všeobecne strach, na rozdiel od násilia, nespôsobuje neplatnosť právneho úkonu, pretože strach na rozdiel od násilia vôľu len ochromuje, nenarúša vôľu úplne. Podľa nášho názoru je táto koncepcia totožná s koncepciou rímskeho civilného práva pri problematike strachu a jeho vplyvu na platnosť právneho úkonu. Kán. 1103 CIC 1983 však predstavuje výnimku z uvedeného princípu vyjadreného v kán. 125 CIC 1983 a dôvodom tejto výnimky je základné ľudské právo človeka na voľbu životného stavu vyjadrené už v citovanom kán. 219 CIC 1983.

⁴⁵⁸ Porov. ORLITA, K. *Sumarizující exegeze kánonu 1103 CIC*. In: ADNOTATIO IURISPRUDENTIAE XIX. [online]. [cit. 2014-05-21]. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMIX_963-965.pdf.

Neplatnosť manželstva podľa kán. 1103 CIC 1983 spôsobuje iba veľký strach, „*metus gravis*“⁴⁵⁹ pochádzajúci zvonka⁴⁶⁰ a je irelevantné, či je úmyselný alebo neúmyselný. Tento strach alebo násilie, ktorý pôsobí zvonka, musí byť takého druhu, že dotyčný nemá iné východisko, ako uniknúť hrozbe či núteniu, iba vstup do manželstva.⁴⁶¹

Otázkou v kruhoch odborníkov na kánonické právo je, či kán. 1103 CIC 1983 je normou cirkevného pozitívneho práva alebo pramení z prirodzeného záko-

⁴⁵⁹ Strach možno definovať ako rozochvenie mysle pred prítomným alebo budúcim zlom alebo nebezpečenstvom. Strach môže mať rôzne príčiny. Môže ísť o strach prijatý (*metus susceptus*), ktorý spôsobuje prirodzená príčina (prírodná katastrofa, blízka smrť). Ďalej môže ísť o strach spôsobený (*metus incussus*) spravidla druhými ľuďmi, pričom v tomto prípade možno rozlišovať strach spravodlivo spôsobený (postihy v súlade s právom a spravodlivosťou), označovaný ako „*metus incussus iustus*“ a strach nespravodlivo spôsobený, strach nahnaný v rozpore s právom a spravodlivosťou, označovaný ako „*incussus iniustus*“. V tejto súvislosti považujeme za potrebné poznamenať, že kán. 1087 CIC 1917 sa muselo výslovne jednať o „*metus incussus iniustus*“. Táto podmienka, že musí ísť o konanie v rozpore s právom a spravodlivosťou sa už v CIC 1983 nenachádza, čo možno vysvetliť hlbším poňatím personálneho charakteru manželstva, nakoľko každý útok na slobodu osoby a nátlak na ňu je porušením jej dôstojnosti, a preto sám osebe je zrejmom nespravodlivosťou. Čo do intenzity možno strach rozdeliť na „*metus gravis*“ a „*metus levis*“. „*Metus gravis*“, veľký strach je taký strach, ktorý je spôsobený závažným nebezpečenstvom, ktoré bezprostredne hrozí a ktoré je spôsobilé otriasť aj pevnou osobnosťou. Rozlišuje sa ďalej „*metus absolute gravis*“ – strach zo zla, ktoré je samo osebe závažné a „*metus gravis per accidens*“, ktorého príčina nie je sama osebe objektívne závažná, avšak pôsobí veľký zmäzok v mysli jednotlivca, ktorý toto zlo vníma ako závažné zlo. V rámci malého, ľahkého strachu, „*metus levis*“ existuje tzv. *timor reverentialis*, strach alebo bázeň, rešpekt, ktorý má základ v úcte voči osobám, ktoré požívajú autoritu. (Ide o prípady strachu zo straty lásky rodičov, prípadne blízkych osôb). Takáto bázeň je zväčša hodnotená ako menej závažná, avšak existujú prípady, kedy môže byť tento druh strachu hodnotený ako *metus gravis reverentialis*, v prípade, keď matka, otec, či iná osoba, na ktorých je človek duševne závislý, nabáda k uzavretiu manželstva a dotyčný sa hrozí myšlienky, že by mohol stratiť blízkosť a priateľstvo osoby, ktorá je jeho oporou. Porov. BENEŠ, J. *Vis vel metus – násilí a strach jako vada manželského souhlasu*. In: ADNOTATIO IURISPRUDENTIAE XIX. [online]. [cit. 2014-05-22]. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMIX_958-962.pdf. K problematike „*metus gravis reverentialis*“ bližšie pozri: FALTIN, D. *Vis et metus*. In: *Ius et Iustitia*, vol. VII. Acta VII. et VIII. Symposii Iuris Canonici anni 1997 et 1998. Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 128–132.

⁴⁶⁰ Nejde o strach vyvolaný vnútornými príčinami, napríklad neurotický strach. Zároveň nejde o vonkajší strach vyvolaný prirodzenými okolnosťami, napr. manželstvo je východiskom z nepriaznivej sociálnej situácie.

⁴⁶¹ Ak by existovali u dotyčného na riešenie situácie aj iné možnosti okrem vstupu do manželstva, manželstvo by bolo platné. Porov.: BENEŠ, J. *Vis vel metus – násilí a strach jako vada manželského souhlasu*. In: ADNOTATIO IURISPRUDENTIAE XIX. [online]. [cit. 2014-05-22]. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMIX_958-962.pdf.

na.⁴⁶² Odpoveď Pápežskej komisie pre autentickú interpretáciu CIC 1983 z 23. 4. 1987 znela, že ustanovenie kán. 1103 CIC 1983 je potrebné aplikovať aj na manželstvá nekatolíkov. Tým bolo vyjadrené, že predmetný kánon spočíva na prirodzenom zákone.⁴⁶³ Vhodným spôsobom túto tézu cez výklad o ľudskej dôstojnosti, ktorá spočíva na prirodzenom zákone, rozvil aj Daniel Faltin.⁴⁶⁴ Stotožňujeme sa s uvedeným a rovnako ako väčšina kánonistov považujeme kán. 1103 CIC 1983 za normu, ktorej základ pramení v prirodzenom zákone, ktorý spôsobil jej pozitívnoprávne zakotvenie v CIC 1983, a hodnotíme, že aj jej možnú širšiu aplikáciu, než ktorá bola možná prostredníctvom normy obsiahnutej v CIC 1917.

5.2.2 Prirodzený zákon a ľudské práva

5.2.2.1 Pôvod myšlienky ľudských práv

Súčasná sloboda a poňatie ľudských práv sú nemysliteľné bez dlhej a nepretržitej kresťanskej výchovy v Európe a v západnom svete. Akúkoľvek úlohu zohrávajú iné, historicky staršie či mladšie vplyvy, mohli sa rozvinúť len v spoločnosti, ktorá bola formovaná myšlienkami o nekonečnej hodnote duše jednotlivého človeka a jeho osobnej zodpovednosti pred Bohom.⁴⁶⁵ Libor Botek odvodzuje ľudské práva zo Starého zákona,⁴⁶⁶ hebrejskej tradície, pretože Boh pristupuje k človeku ako k partnerovi, ktorý mu je nielen podobný, ale je mu i rovný. Tým sa udeľuje človeku celkom zvláštna dôstojnosť. Ďalej však argumentuje, že v kresťanstve sa poňatie dôstojnosti človeka radikálnejším spôsobom rozširuje, pretože Kristus učí, že každý človek (nielen osoba, ktorá uzatvorila zmluvu s Hospodinom podľa

⁴⁶² V minulosti prevládala myšlienka, že kánon je normou čisto pozitívneho cirkevného práva, avšak v súčasnosti prevláda myšlienkový prúd, ktorý označuje tento kánon ako normu prirodzeného zákona. Porov. DUDA, J. *Katolícke manželské právo*. Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007, s. 76.

⁴⁶³ Porov. BENEŠ, J. *Vis vel metus – násilí a strach jako vada manželského souhlasu*. In: AD-NOTATIO IURISPRUDENTIAE XIX. [online]. [cit. 2014-05-22]. Dostupné na internete: http://cic.biskupstvi.cz/soubory/AI-MMIX_958-962.pdf.

⁴⁶⁴ Bližšie pozri: FALTIN, D. *Vis et metus*. In: *Ius et Iustitia*, vol. VII. Acta VII. et VIII. Symposii Iuris Canonici anni 1997 et 1998. Spišská Kapitula: Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 2004, s. 128–132.

⁴⁶⁵ Porov. HANUŠ, J. *Křesťanství a lidská práva*. In: *Křesťanství a lidská práva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002, s. 17–18.

⁴⁶⁶ Gn 1, 26-27: *Nato Boh povedal: „Urobme človeka na náš obraz a podľa našej podoby! Nech vládne nad rybami mora i nad vtáctvom neba, i nad dobytkom a divou zverou a nad všetkými plazmi, čo sa plazia po zemi!“ A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, muža a ženu ich stvoril. Sväté písmo*. [online]. [cit. 2014-02-19]. Dostupné na: <http://dkc.kbs.sk/>.